

Технологія використання мовленнєвих ситуацій як засобів компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів 5–6 класів гімназії

В. Г. Редько,
доктор педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України

Останні роки змінили освітній дискурс в Україні, що об'єктивно детермінує відповідні трансформації у шкільній іншомовній освіті. Насамперед, вони мотивують перегляд моделі навчання іноземних мов у сучасних ЗЗСО, переорієнтування її на компетентнісні засади, зокрема уточнення цілей і змісту навчання, зміну технологій їх імплементації у шкільну практику.

Здатність учнів у навчальних умовах оволодівати життєво необхідними іншомовними комунікативними вміннями, у тому числі продукувати та ідентифікувати наративи відповідно до тем і завдань спілкування, може забезпечити лише освітня система, в якій використовуються особливі дидактичні засоби, які спроможні змодельовати акт комунікації, передбачений цілями навчального процесу. Вони мають давати учням змогу ефективно оволодівати механізмами іншомовного спілкування, котре за своїми параметрами, у тому числі мовною нормативністю, інформаційним наповненням і комунікативною культурою відповідає усталеним нормам мовленнєвої взаємодії з носіями інших культур і традицій. З-поміж таких засобів особлива роль належить мовленнєвим ситуаціям як штучно створеним у навчальних умовах фрагментам комунікативної взаємодії, які з певними цілями виконують функції, характерні реальним умовам спілкування. Така ситуація на передню щабель ставить потребу в оновленні дидактичної та методичної сутності та функцій іншомовних комунікативних умінь, якими оволодівають учні, спрямуванням їх на розвиток і адекватне використання в компетентнісно орієнтованому освітньому середовищі як своєрідній дидактичній моделі навчання та прототипу реальних умов життєдіяльності в сьогоденному мобільному полікультурному просторі. Чим більше комунікативні дії учнів у процесі шкільної іншомовної освіти будуть апроксимовані до реальних світових стандартів, тим успішніший та переконливіший вигляд матиме шкільна система навчання, що покликана формувати відповідні якості особистості в сучасного соціуму.

За нашими спостереженнями, ситуаційне навчання може бути однією із технологій, яка здатна забезпечити ефективність компетентнісно орієнтованого навчання іншомовного спілкування. Вона потребує дотримання певної системи. У ній ми виділяємо два етапи: 1) *підготовчий (доситуаційний)* та 2) *творчий (ситуаційний)*. Саме робота учнів у межах цих етапів (виконання відповідних вправ і завдань) дає їм змогу оволодівати механізмами ситуаційного спілкування.

На першому *підготовчому (доситуаційному) етапі* прогнозується оволодіння учнями тематичним ресурсом, зокрема здійснюється діяльність з

формування навичок оперування новим лексичним матеріалом, дібраним відповідно до тематики змісту певної компетентності. Учням пропонується виконувати мовні вправи на підстановку, трансформацію, заповнення пропусків у реченнях, доповнення речень тощо. На цьому етапі доцільно також передбачати виконання умовно-мовленнєвих вправ, які сприяють переносу мовних навичок у мовленнєву діяльність. Зазвичай вони пред'являються у вигляді зразків тематичних мікровисловлень за певними стимулами: *Скажи, що ти також це знаєш/умієш.../можеш; (Не) Погодься з висловленням співрозмовника; Запереч; Презапитай; Уточни; Вислови відмову; Обґрунтуй...; Переконай* тощо. Окремі навчальні дії учні можуть виконувати за зразками як орієнтовною основою діяльності.

Другий *творчий (ситуаційний) етап* передбачає усвідомлення учнями змісту сформульованої навчально-мовленнєвої ситуації як творчого комунікативного завдання, виконання якого доцільно розпочинати з розуміння учнями об'єкту, на який спрямовуються мовленнєві дії, визначається місце і час, у межах якого суб'єкт здійснює комунікативну діяльність. Це саме найбільш значущі для ситуаційного навчання чинники впливу на його зміст і процес.

Мовленнєві ситуації у сфері нашого дослідження ми розглядаємо як засоби, котрі здатні навчати учнів користуватися іноземною мовою в тематично обмежених умовах мовленнєвої взаємодії, наближених до реальних умов спілкування. А відтак, принцип апроксимованого навчання іншомовного спілкування характеризує цю технологію як найбільш ефективну й доступну в умовах компетентісно орієнтованого навчання. Учні не тільки оволодівають мовленнєвими зразками комунікації у процесі формування ключових компетентностей засобами іноземної мови, а й активізують їх в практичній діяльності та навчаються дотримуватися нормативної комунікативної поведінки в різних соціальних середовищах відповідно до визначених завдань.

Основну мету створення мовленнєвих ситуацій у процесі компетентісно орієнтованого навчання іноземної мови можна вбачати в тому, щоб антиципіювати їх реальні аналоги, що можуть зустрітися в майбутній життєдіяльності учня, і змоделювати в навчальних умовах такі зразки, котрі здатні готувати здобувачів освіти до реальної мовленнєвої взаємодії, забезпечуючи перенос навчальних мовленнєвих дій з умовно-мовленнєвих вправ у комунікативну практику. Проте варто наголосити, що можлива наближеність навчально-мовленнєвих ситуацій до реальних ще не означає їх тотожності. Використовувані в навчальних умовах ситуації сприяють створенню лише апроксимованої комунікації у порівнянні з реальними умовами спілкування. Утім, за основними параметрами вони мають бути адекватними моделі, у межах якої функціонують. До цих параметрів в умовах компетентісно орієнтованого навчання можна віднести такі:

- відповідність змісту спілкування мовних та мовленнєвих засобів, які долучаються до процесу навчання в межах ситуацій, зокрема комплексів вправ і завдань та ілюстративних матеріалів;

- діяльнісний характер та адекватність мовленнєвої поведінки комунікантів змісту ситуації, предметність процесу комунікації, в якому чітко окреслені тема, проблема, учасники, події, місце тощо;

- чітке визначення й обґрунтованість змісту і процесу моделювання, що спонукає до мовленнєвої взаємодії комунікантів у межах формування певної компетентності в конкретному класі.

З огляду на зазначені та інтерпретовані вище концепти побудови змісту ситуаційного навчання іншомовного спілкування об'єктивно виникла можливість окреслити основні принципи технології ситуаційного навчання іншомовного спілкування учнів 5–6 класів. Отже, процес навчання доцільно прогнозувати на засадах таких принципів:

- актуальності змісту мовленнєвих наративів учнів, їх типовості у різноманітних сферах життєдіяльності;

- доступності змісту навчальної роботи для учнів різних вікових категорій та різного навчального досвіду;

- діяльнісного контексту змісту навчання, що передбачає оволодіння учнями вербальними комунікативними діями та відповідною комунікативною поведінкою, характерними певній сфері спілкування, визначеній освітньою програмою;

- практичного спрямування мовлення учнів, його відповідність їхнім комунікативним потребам в соціальній, культурній, економічній, побутовій, навчальній сферах життєдіяльності;

- оптимізації навчання відповідно до вікових особливостей і потенційних можливостей учнів кожного класу, програмових вимог щодо мовного та інформаційного наповнення мовленнєвих висловлювань;

- взаємопов'язаного навчання мови і мовлення, у межах якого учні засвоюють механізми спілкування на матеріалі тематично дібраних лексичних одиниць і граматичних явищ;

- випереджального оволодіння учнями тематичними мовними одиницями ситуаційного спілкування, що здійснюється на підготовчому (доситуаційному) етапі;

- раціонального розподілу в процесі навчання комунікативних дій, характерних різним видам іншомовного ситуаційного спілкування;

- взаємопов'язаного навчання механізмів мовлення і культури комунікативної поведінки в найбільш типових сферах мовленнєвої взаємодії та відповідності її типовим зразкам, характерним і нормативним для певної сфери спілкування;

- усвідомленого навчання, зокрема формування в учнів розуміння практичної сутності проблеми, довкола якої відбувається спілкування;

- апроксимативності змісту навчального спілкування його реальним умовам;

- системності та послідовності навчання ситуаційного спілкування, що передбачає роботу на двох етапах підготовчому (доситуаційному) та творчому

(ситуаційному), на яких учні виконують відповідні вправи, що забезпечують формування мовних (фонетичних, графічних, лексичних і граматичних) навичок і тренуються у виконанні комунікативних дій, що спрямовуються на оволодіння уміннями (механізмами) спілкування в усній чи письмовій формі.

Саме ці принципи, на наш погляд, мають слугувати підґрунтям для ефективної організації навчання іншомовного ситуаційного спілкування учнів ЗЗСО в умовах компетентнісної парадигми, зокрема визначення змісту і функцій ситуацій, на виконання яких варто спрямовувати діяльність учнів.

Запропонована технологія апробувалася в шкільній практиці й засвідчила позитивні результати.

Методичні орієнтири компетентнісного навчання іншомовного спілкування у змісті модельних навчальних програм з іноземних мов

*О. Я. Коваленко, головний спеціаліст
Міністерства освіти і науки України,
М. Н. Шопулко, завідувачка сектору*

*наукового та навчально-методичного забезпечення
змісту вивчення іноземних мов відділу наукового та навчально-методичного
забезпечення змісту загальної середньої освіти в Новій українській школі
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»*

Методологічними засадами для організації компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов у 5–9 класах, на яке спрямовані цілі та зміст модельних навчальних програм, слугують насамперед «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: викладання, навчання, оцінювання», «Закон України Про освіту», Рекомендації Європейського Парламенту та Європейської Ради.

Навчальний процес будується на підґрунті комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів, які своєю сутністю зумовлюють дидактично і методично доцільне визначення цілей та змісту навчання іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування та порозуміння в сучасному глобалізованому, мультилінгвальному та полікультурному світовому соціумі.

Зміст програм акцентує увагу на тому, що компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов розглядається як здатність учнів відповідно до вікових особливостей і потенційних можливостей усвідомлено виконувати навчальні дії, що забезпечують оволодіння іншомовним спілкуванням в усній та письмовій формах у межах сфер, тем, ситуацій та з допомогою мовних засобів, окреслених чинною програмою. А отже, компетентна особистість учня кожного класу за результатами вивчення іноземної мови повинна бути здатною демонструвати уміння ефективно користуватися іншомовною інформацією, окресленою її комунікативними потребами та презентованою соціальним оточенням, оцінювати її та добирати ту, яку потребує життєва діяльність, впливати на неї, адаптуючи її